

Godt, men for dårlig?

Tom Irgan, faglig leder i New Page

Problemer knyttet til ungdommer i barnevernsinstitusjoner, som har vært fremme i BT den siste tiden, viser hvor vanskelig det er å behandle ungdom med antisosial atferd.

Ingen tilfeldighet

Det er dessverre ikke tilfeldig hvilke ungdommer som havner på barnevernsinstitusjon, hvem som utvikler rusmisbruk og hvem som begår omfattende kriminalitet. Dette er ungdommer som i lang tid har vist vanskelig og problematisk atferd som generelt betegnes som antisosial atferd. De fleste ungdommer som får behandling i barnevernsinstitusjoner har det vært knyttet bekymring til i lang tid. Både skole og det kommunale barnevernet har gjennom oppveksten til disse ungdommene satt inn forebyggende tiltak, men de fleste forbyggende tiltak som settes inn mot barn og ungdom med antisosial atferd har liten effekt. Det er omfattende årsakssammenhenger som gjør at ungdommene over tid utvikler antisosial atferd. Når ungdom har utviklet problem atferd er det svært vanskelig å endre denne atferden. Vi vet i dag mye om hvorfor og hvordan noen utvikler antisosial atferd, men vi vet lite om hvordan vi skal endre utvikling av denne negative atferden.

Antisosial atferd

Antisosial atferd er enkelt forklart hyppig og vedvarende utøvelse av normbrytende handlinger. Eksempler på antisosiale handlinger er: Vold, overgrep, trakassering, mobbing, lyging, skulking, å rømme hjemme fra og kjøp, salg og bruk av ulovelige rusmidler. Antisosial atferd kjennetegnes hos ungdom ved utøvelse antisosiale handlinger på ulike steder og i ulike sammenhenger. For eksempel: Skulking og hærverk på skolen, slossing og trusler i nabolaget, stjeling i butikker og bruk av rusmidler sammen med venner. Vedvarende antisosial atferd er svært bekymringsfylt med tanke på utvikling av rusmisbruk, psykiske problemer og kriminalitet i løpet av livet. Siden atferdproblemer hos barn og ungdom ofte fører til problemer som voksen, satses det i Norge bredt på forebygging i barnehager, skole, private/frivillige organisasjoner og ulike aktivitetstilbud og tiltak innen den kommunale barnvernstjenesten, selv om disse tiltakene ser ut til å ha liten effekt.

Det er vanskelig å nøyaktig anslå utbredelsen av antisosial atferd hos barn og unge i Norge. Avvikende og normbrytende atferd finner vi hos fra fem til ti prosent av befolkningen i alle samfunn uavhengig av tid og rom. Hvorfor avvikende atferd forekommer relativt konstant i alle samfunn vet vi ikke. I Norge betyr dette at det statistisk sett er et sted mellom tre og fem tusen barn i hvert årskull som utvikler antisosial atferd som igjen kan føre til kriminalitet og rusmisbruk i voksen alder. Med andre ord vil det i hver klasse være et par barn i feresonen for å utvikle antisosial atferd.

Hvem og hvorfor?

Utvikling av antisosial atferd forekommer både i barndom og i ungdomstid. Jo mer alvorlig atferdsvanskene er dess tidligere kan de oppdages av omgivelsene, og jo større atferdsproblemer er dess større er risikoen for alvorlige problemer som rusmisbruk og psykiske plager. Antisosial atferd i barndomsårene gir høy risiko for atferdsproblemer i voksen alder, og er oftere knyttet til personlige bakgrunnsfaktorer, som blant annet ADHD. Antisosial atferd er en sosial prosess med ulike årsakssammenhenger som utvikler seg over tid. En eller flere enkelt faktorer vil derfor ikke alene være determinerende for antisosial atferd. Her er det snakk om et varig samspill mellom biologiske forutsetninger og sosiale omgivelser.

Foreldre, familie og andre personer i nære relasjoner til barn og ungdom spiller en sentral rolle i årsakssammenhenger som fører til antisosial atferd. Både foreldrenes livssituasjon og relasjonen de har til barnet er avgjørende. Generelt gir foreldre som har dårlig helse, rusproblemer, står utenfor arbeidslivet, er fattige, gjennomgår samlivsbrudd, begår kriminalitet og selv har atferdsproblemer økt risiko for at barna utvikler antisosial atferd. Det er en klar sammenheng mellom utvikling av negativ atferd og foreldrenes relasjon til barna. Sterk og autoritær oppdragelse eller grenseløs oppdragelse gir begge økt risiko for utvikling av avvikende atferd. Kommunikasjon og samvær mellom barn og foreldre er avgjørende faktorer. Negativ kommunikasjon, lite samvær og svak sosial kontroll gir økt risiko for antisosial atferd.

Foruten familieforhold er venner, bruk av fritid og skoletilpassing avgjørende faktorer. Disse har gjensidig påvirkning på hverandre og representerer ofte et utviklingsløp fra uorganisert fritid, til dårlige venner og skole opposisjon. Antisosial atferd hos ungdom er et resultat av årsakssammenhenger bestående av ulike risikofaktorer. Det er en sosial læringsprosess som foregår på bakgrunn av ulike risikofaktorer, men som utvikler seg gjennom samhandling med andre over tid.

Så godt man kan?

Ut i fra den kunnskapen vi har om barn og unge med antisosial atferd er det de siste tiårene utviklet flere relativt gode og behandlingsprogrammer i USA og Canada. Gjennom Atferdssenteret ved Universitetet i Oslo og Bufdir er flere av disse programmene hentet til Norge og tilrettelagt for norske forhold. Generelt tar disse programmene utgangspunkt i at barnas problemer er sammensatte og gjensidig knyttet til familie, nettverk, nærmiljø og skole, og videre at barna har manglende sosiale ferdigheter. Programmene jobber derfor såkalt multisystemisk, som betyr at det jobbes med problemer i flere sosiale situasjoner og på flere steder samtidig, og multimodalt, som betyr at det jobbes med ulike metodiske tilnærminger samtidig. Dette er tiltak som blant annet Webster-Stratton, MST (multisystemisk terapi), PTMO (parent management training, Oregon modellen), ART (aggression replacement training) m.fl. Ved omleggingen av fylkesbarnevernet til Bufetat i 2004, ble det lagt vekt på at tiltak gjennom Bufetat skal være forskningsbaserte. Bufetat driver derfor i dag flere behandlingstiltak basert på flere av disse programmene både i og utenfor institusjoner. Evalueringsstudier av disse tiltakene både fra Norge og USA viser at programmene kan hjelpe et sted mellom tjue og førti prosent av dem som får behandling. Dette betyr at selv de mest omfattende og best dokumenterte behandlingstiltakene som finnes i dag kun gir positive resultater hos hver tredje ungdom som har utviklet antisosial atferd.

Antisosialatferd hos barn og unge er sammensatte og har utviklet seg over tid. Etablerte problemer er svært vanskelig å endre. Vi vet ennå lite om hvordan man skaper varige positive endringer hos ungdommer med antisosial atferd. Med den mangelfulle kunnskapen som i dag finnes gjør ulike aktører innen norsk barnvern en god jobb, men oppnår dessverre for dårlige resultater.